

Medvode

Dom 398.2

PUPPIS N.

Legenda..

398.22(497.4)

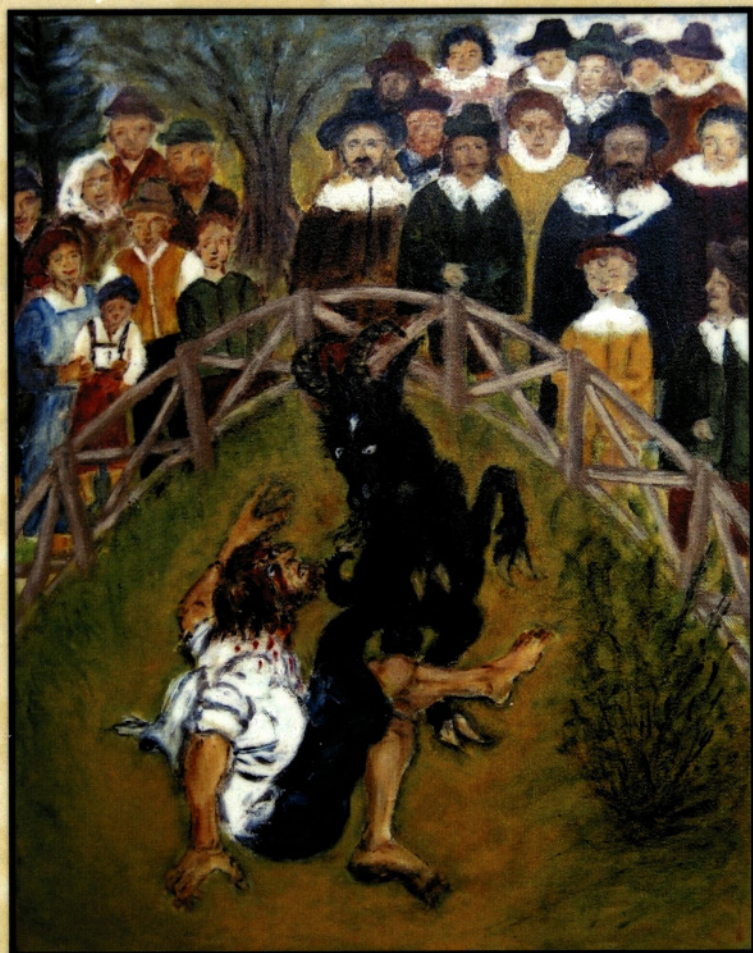

11204671

KNJIŽNICA MEDVODE

COBISS c

LEGENDA V MARIBORSKEM KOZOROŽJU

DRUŠTVO NAŠE KORENINE

LEGENDA O ŠMARNOGORSKEM KOZOROGU

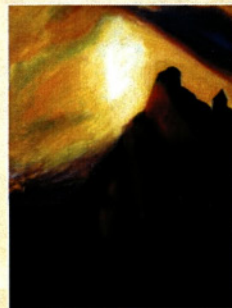
DRUŠTVO NAŠE KORENINE
2011

11204671

LEGENDA O ŠMARNOGORSKEM KOZOROGU

Roman Veras
Grad hudobnega
graščaka

Društvo Naše korenine poskuša ohranjati dragoceno ljudsko dediščino naših krajev. Reševati jo želi pozabe v današnjih prelomnih časih, ko umira starosvetna slovenska vas, ki je dolga leta ohranjala naš jezik, šege, pesmi in pripovedi. Da bo ostalo ljudsko izročilo kar najbolj živo in razumljivo najširšemu krogu izdajamo knjige, organiziramo predavanja, delavnice, razstave in izlete. In tudi prav posebne tematske projekte, kjer poskušamo „postaviti“ davnino v današnji čas.

Nevenka Verbič
Na gradu se je rodil
deček z rožički

Za legensko o šmarnogorskem kozorogu, legendo, ki je še vedno živa v krajih pod Šmarno goro, so člani Likovne sekcije Kulturno umetniškega društva Pirniče naslikali najrazličnejše prizore iz te legende. Vsi motivi so kot ilustracije uporabljeni v tej publikaciji.

Likovna sekcija, ki deluje pod vodstvom Romana Verasa ima 45 članov. Prevladujejo slikarji, nekaj je rezbarjev in keramičarjev, ostali pa so aktivni na področju izdelovanja domače in umetnostne obrti. Redno organizirajo slikarske razstave in vsako leto tudi slikarski koloniji na domačiji Pr' Primož in pri hiši Jakoba Aljaža. Sodelujejo tudi na razstavah izven domačega kraja, kjer jih je veliko prejelo lepe nagrade.

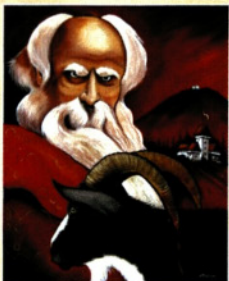

Andrej Militarov
Mladi kozorog

Majda Žakelj
Pirniški graščak se
vrača z mesta z zlato
verižico za svojo
nevesto

Andrej Militarov
Puščavnik je kozoro-
gu povedal kdo ga
lahko reši

Pirniški graščak je imel utrjen grad na pobočju Šmarne gore, tik nad vasjo. O njegovi hudobiji je šel glas dalj, kot o njegovem bogastvu, ki ga je rad zapravljajal na veseljačenjih z graščaki bližnjih in daljnjih krajev. Tlačani so se ga bali, kot samega peklenščka, saj jih je za vsako najmanjšo stvar bičal ali celo vrgel v ječo od koder se ni vrnil nihče. Kadar se je hotel posebej dobro zabavati je že našel razlog, tudi takega, da se mu je kdo premalo globoko priklonil, in že prisilil tlačana, da se je trkal z njegovim strašnim črnim kozlom.

Na sosednjem gradu, v Smladniku, se je grajska gospodična pripravljala na poroko s pirniškim graščakom. Mati jo je svarila pred hudobnežem, vendar je bilo dekle zaljubljeno in niti slaba znamenja, da se je pri vezenju zbodla v prst in krvi ni mogla zaustaviti, da ji je v sobo priletela bela sova, da je Marijina slika padla s stene na tla, je niso prepričala. Žalostna zaradi opozoril je vendar nestrpno pričakovala poročni dan.

Na predvečer poroke se je graščak odpravil v mesto po zlato verižico za svojo nevesto. Ko se je kasno zvečer vračal domov je divjala strašna nevihta in narasla Sava je z grozečimi valovi drla skozi noč. Graščaku se ni dalo narediti ovinka in je ukazal prečkati Savo z brodom, čeprav so vsi v spremstvu z grozo opazovali deročo reko. Poklical je brodarja, ki se ni upal upreti hudobnemu gospodarju. Brodarjeva žena je na bregu z

grozo opazovala naraslo reko, molila in prosila Marijo naj ji reši moža.

Z zadnjimi močmi je brodar pripeljal graščaka s spremstvom na breg in opazil, da leži žena nezavestna na tleh. Jezen je vrgel graščakov zlatnik v blato in odnesel ženo domov, kjer je še tisto noč povila deklico Maričko.

Naslednji dan je graščak na poročno slavje povabil tudi tlačane. Takoj so vedeli, da se mu hoče krvi in smeha, ko so opazili novo ogrado sredi travnika, kjer je bila zabava. V ograji je bil privezan graščakov kozel, črn in hudoben, kot njegov lastnik. Graščak je velel pripeljati brodarja, ki mu je močno zameril, da ga je prejšnji večer prepeljal čez reko šele, ko mu je zagrozil s smrtjo in nato celo vrgel njegovo plačilo v blato.

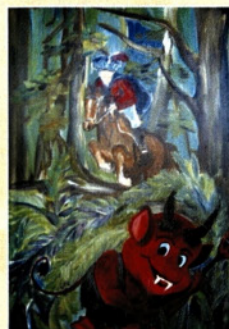
Brodar je moral pasti na roke in kolena in se trkati s kozlom. Kot že toliko drugih je strašni kozel ugonobil tudi brodarja pred očmi cele vasi in njegovega triletnega sina.

Mlada pirniška gospa je z grozo opazovala neenak boj in moža preprosila naj kozla nikoli več ne uporabi za kaznovanje tlačanov.

Čez leto in dan se je na gradu rodil deček, ki sta mu na čelu rasla dva rožička. Ko je to opazil graščak, je dal dečka zapreti v štirivogalni stolp, on pa odjezdil s hlapci, brez slovesa, neznano kam.

Vesna Bačnik
Pirniški grad

Špela Kepec
Sam peklenšček je
graščaka zvalil v
prepad

Majda Žakelj
Kozorog se skriva po
pobočjih Šmarne
gore

Nevenka Verbič
Tudi sova je mlado
grofično opozorila
pred poroko s
pirniškim graščakom

Nadja Puppis
Brodarjeva hči Marič-
ka si je ostrigla zlate
lase, darovala čevlje
beračici, prinesla prgi-
šče blago-slovljene
vode, jo polila po roži-
čkih in tako rešila
kozoroga

Sonja Pust
Graščak-kozorog še
kot otrok

Tlačani so bili veseli, da gospodarja ni bilo, le grofična ga je nestrpno pričakovala vsak dan.

Ko se je po dolgih letih le vrnil je bil še bolj mrk in hudoben kot prej. Velel je pripeljati sina in ko je zagledal njegova rožička, ga je nagnal in besen odšel na lov. Kot bi ga preganjal sam hudič je divjal po poljih, gozdovih in gmajnah, dokler ga hudobčev glas ni zapeljal v prepad.

Mladi graščak-kozorog je zrasel v lepega mladeniča, vendar se je skrival pred ljudmi, ki so se smejali njegovima rožičkoma in ga klicali Kozel .

Nekoč je v gozdu zaslišala njegov jok brodarjeva hči Marička. Zasmilil se ji je lepi fant in ponudila se je, da mu pomaga.

Mladi graščak je povedal da mu lahko pomaga le tako, da si ostriže lepe, zlate lase in jih v cerkvi ovije Mariji okrog nog, pokloni svoje edine čevlje prvi beračici, ki jo sreča in prinese iz vaške cerkve blagoslovljeno vodo. Marička si je ostrigla lase, darovala čevlje beračici in zajela v vaški cerkvi prgišče blagoslovljene vode in jo pazljivo odnesla kozorogu. Poškropila je njegova rožička z njo in v tistem trenutku sta izginila in pred njo je stal izjemno lep mladenič, ki se ga nikakor ni mogla nagledati. Veselo ji je zaigralo srce in držeč se za roke sta odšla k presrečni kozorogovi materi. Podarila ji je zlato verižico, ki ji je bila poleg sina, najdražja stvar.

Srce ji je močno bilo, ko se je naslednje dni spominjala goreče zahvale lepega mladeniča. Ko je poslal k njej snubce, ga je morala zavrnuti, saj jo je mati obljubila Mariji tisti dan, ko se je rodila.

S strtim srcem je odšla v samostan. Kozorog je žaloval za njo in se ni nikoli oženil.

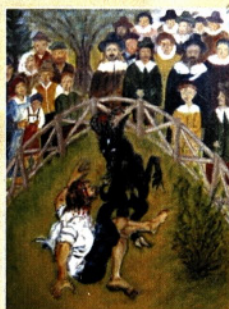
Z njim je izumrl tudi njegov rod. Posestvo je graščak zapustil dvema hlapcema, Matjažu in Aljažu. Meja med njunima posestvoma je bila ravna, kot nikjer drugje v naši deželi.

Vera Arhar
Mlada grofična veze ruto za svojega ženina, pirniškega graščaka

Anica Pogačnik
Boj s kozlom je pretresel mlado graščakinjo

Vera Arhar
Vsa vas z grozo opazuje neenak boj tlačana s kozlom

Brigita Juvan
Boj tlačana s hudobnim kozlom

Roman Veras
Kozel je pokončal tlačana

Ivan Podvez
Otrok moli za srečno vrnitev očeta brodarja

DOMAČIJI PR' ALJAŽ IN PR' MATJAŽ DANES

Ljudstvo je preko ustnega izročila, iz roda v rod, ohranjalo dogodke iz preteklosti. To ljudsko kroniko razberemo iz starih pripovedi in pesmi, najdemo jo v pregovorih, rekih, nošah, šegah in krajevnih imenih. V vsem tem bogastvu ljudskega izročila je skrita ljudska duša in nezmotljiva ljudska tehcnica, ki tehta dobro in zlo. Najdragocenejša sporočila iz davnine prinašajo ljudske pripovedi. V njih je vedno zrno resnice, čeprav je včasih skrito v pravilih življenja, ki so tedaj veljala. Nekaj takih dragocenih drobcev je skritih tudi v legendi o šmarnogorskem kozorogu.

V vasi Zavrh pod Šmarno goro sta še vedno domačiji, kjer se po domače reče Pr' Aljaž ali Pr' Bačnk in Pr' Matjaž. Po legendi je zadnji pirniški graščak, ki ni imel potomcev, posest razdelil med dva hlapca, Aljaža in Matjaža. In kot pravi legenda, je res bila tudi meja med njunima posestvoma skoraj ravna, kot ni nikjer drugje v naši deželi. Potomci obeh obdarovancev še danes živijo v krajih pod Šmarno goro in bližnjih vaseh.

Eden od njih je bil tudi slavni „triglavski župnik“ Jakob Aljaž (1845-1927). Rodil se je v Zavrhu pod Šmarno goro, kjer danes KUD Pirniče uprizarja predstave domoljubnih vsebin, Likovna sekcija prireja slikarske delavnice in razstave, Turistično društvo Pirniče pa Osamosvojitveni pohod z baklami.

Nedaleč stran od Aljaževe rojstne hiše je tudi zanimiva Matjaževa jama z naravnim oknom v stropu. Preko te jame naj bi, po legendi, vodil skrivni rov iz pirniškega na grad Smlednik.

Rojstna hiša Jakoba Aljaža

Od Aljaževe rojstne hiše vodi spominska gorniška pohodna pot „OD DOMA DO DOMA“. Spominske točke te Aljaževe poti so: Zavrh - domačija Jakoba Aljaža, Šmarna gora - Mati božja, Smlednik - Sv. Urh, Hraše - Sv. Jakob Na gmajni, Voklo - Sv. Jernej, Sr. Vas - Sv. Katarina in Radegunda, Kališče - Dom na Kališču, Storžič, Kriška gora - koča na Kriški gori, Tržič- cerkev Marijinega oznanjenja, Dobrava - Povišanje sv. križa, Brezje - bazilika Marije pomagaj, Begunjščica - Veliki vrh, Zelenica - Dom na Zelenici, Stol, Mali Stol - Prešernova koča, Golica - Koča na Golici, Velika Golica, Dovška Baba, Dovje - grob Jakoba Aljaža, Dom Valentina Staniča, Kredarica - Triglavski dom, Triglav - stolp 2864 m, Vrata - Aljažev dom.

V spomin na velikega rojaka praznuje občina Medvode 6. julija, na Jakobov rojstni dan, občinski praznik. Na ta dan priredi Gorniški klub Jakob Aljaž vsako leto pred njegovo rojstno hišo tudi slavnostno akademijo in podeli spominska priznanja vsem pohodnikom. Da je spominska pot zelo priljubljena pove že dejstvo, da so jo nekateri prehodili tudi petnajstkrat.

Iz Aljaževega rodu je tudi Ivanka Petač - Mihovčeva mama iz Zgornjih Pirnič. Rodila se je kmalu po Jakobovi smrti njegovi nečakinji Neži. Takole pripoveduje:

O Jakobu Aljažu mi je največ pripovedovala mama, Aljaž je bil njen stric, še več pa njena sestrična Micka, h kateri smo hodili na Dovje tudi po njegovi smrti. Še posebej sem jo rada obiskovala jaz, ker smo šli na obisk z vlakom in ker sva z Micko takrat veliko prepevali in igrali na citre. Petje je bilo moje veliko veselje vse življenje, prepevala sem velikokrat tudi v domači gostilni.

Micka je bila pri župniku vse življenje in je znala lepo pripovedovati o vsem, kar se je takrat dogajalo. S sestro Manco sta bili dodeljeni v skrbništvo Jakobu Aljažu že kot majhni deklici, ko sta se njuna starša smrtno ponesrečila pri prevozu drv. Njuna mati Marija je bila Jakobova sestra, ki se je poročila na kmetijo »pr' Mačk« v bližini Mednega. Kmetijo so prodali in dali obe deklici in denar v skrbništvo Jakobu, ki naj bi ju spravil do kruha. Da bi pomagala Jakobu in vnukinjama, se je k njemu preselila tudi njegova mati. Skrbela je za župnikovo gospodinjstvo in za vzgojo vnukinj. Takrat je služboval na Dobravi pri Kropi in tam je mati tudi pokopana. K njim je šla večkrat pomagat tudi moja mama, posebno kadar so imeli goste, glasbenike ali duhovnike, in so potrebovali dodatno pomoč.

Obe dekleti sta se izšolali. Manca, ki je imela kmetijsko šolo, se je poročila na neko kmetijo. Tam je teden dni po smrti svoje hčerke umrla tudi sama. Mož je pobral ves njen denar in izginil nekam na jug. Nikoli več nismo slišali zanj. Obe dekleti sta bili namreč za tisti čas zelo bogati, saj je župnik z njunim denarjem skrbno ravnal in jima ga izročil, ko sta odrasli.

Micka, ki je imela gospodinjsko šolo, pa je ostala pri župniku in skrbela za gospodinjstvo.

Vse življenje smo ohranjali tesne stike z njo, tudi po smrti Jakoba Aljaža. Ostala je na Dovjem kot gospodinja naslednjemu župniku, dokler niso prišli Nemci in obeh izgnali iz župnišča.

Micka mi je o stricu Aljažu velikokrat pripovedovala, kako strog je bil, do sebe in do drugih, in kako mu je »vsak pogled peljal v hribe«, ki jih je hotel na vsak način ohraniti slovenske. Nikoli ni pozabil, da so ga v šoli opeharili za nagrado. Vsako leto je najboljši dijak prejel denarno nagrado, le tisto leto, ko naj bi jo prejel Aljaž, je niso podelili. Tega Avstrijcem ni nikoli odpustil. »Če so mene ogoljufali za tisto ubogo nagrado, bodo ti 'Nemci' ogoljufali tudi ves slovenski narod za vse, kar imamo, za gore, za naš Triglav.« Zato se je tako vneto zavzemal, da bi vsaj gore ostale slovenske.

Micki se je vedno zdelo najbolj »fajn«, kadar je prišel k njej, si nekaj časa mencial roke in šele nato prišel z besedo na dan. Takoj je vedela, da potrebuje denar za svoje »kučice« po hribih. Tudi Triglav je kupil z njenim denarjem, vendar je vse, kar si je izposodil, vedno pošteno vrnil.

Ko so prišli Nemci, med vojno, pa je denar izgubil veljavo in Micka je ostala brez vsega. Takrat so jo k sebi vzeli Golobovi z Dovjega, pri katerih je ostala do smrti.

Micka se ni nikoli poročila, imela je tri snubce, prvega je zasulo pri delih za ljubeljski predor, drugega, ki je bil z Dovjega, je zasul sneg pri delu v gmajni, tretjega pa je odpisala kar sama. Ko je imel stric mašo, ji je prišel fant delat družbo v kuhinjo, takrat pa se je vrnil stric, ker je nekaj pozabil. Micka je fanta skrila v omaro, stric pa je šel prav tja po tisto, kar je pozabil, in ga našel. Povedal mu je, da se pred njim ni treba nič skrivati. Micka pa je bila užaljena in je rekla: »Sedaj pa nič več. Imela sem tri, nočem nobenega več.« In tako je ostala sama.

V spomin na velikega sorodnika hranimo njegove citre in njegov lovorov venec. Imam pa tudi molitvenik, v katerega je Jakob Aljaž napisal posvetilo moji mami.

Kristina Božič (roj.1920) se spominja svoje mladosti na domačiji Pr' Matjaž. Oče se je iz Pirnič priženil na to domačijo v Zavrh potem, ko je njena mati ovdovela in ostala sama s sinom Ivanom. Poleg polbrata Ivana je imela še sestro Mileno, od sedmih otrok, ki so se rodili med njima, pa ni nobeden ostal živ. Oče je bil zelo delaven in napreden kmet in posestvo je dobro uspevalo. Imeli so po dvajset glav živine in prav toliko prašičev, njive, travnike in gozd. Vse to so obdelovali sami s pomočjo hlapca, dveh dekel in Minke, ki je skrbela predvsem za staro mater, stanovala pa nedaleč stran v leseni hiški. Za pomoč pri obdelavi njiv, košnji in žetvi pa so prihajale vaščanke v tabrh. Ljudje so radi hodili k njim pomagat, saj so bile malice dobre in tudi plačilo pošteno.

Danes je na domačiji Pr'Matjaž ena največjih in najsodobnejših kmetij za prosto rejo krav molznic in namenskim hlevom za vzrejo plemenskih telic, ki jo vodi Tomaž Mis - Matjažev po domače.

Vsako jutro je odpeljal hlapec Jaka mleko v Ljubljano. V zapravljiček je vpregel konja, ki je bil pri hiši samo v ta namen, in stalnim strankam oddal sveže mleko.

Kristina pa se najraje spominja žetve. Pšenico, rž in ajdo so želi ročno s srpi, snope sušili v kozolcu in jih nato odpeljali v mlatilnico, omlateno so dali v pajkl - napravo, ki je ločila zrnje od plev - in nato zrnje shranili v košče. Tako se je imenovala posebna shramba z visokimi predali, v katere so stresli žito. V vsak tak predal je šlo tudi po 50 mernikov žita. Na spodnjem delu so bila vratca, da so lahko žito naložili v vreče in ga odpeljali v mlin. Pšenico so vozili v Škofjo Loko h Koširju, proso pa h Guzju v Vikrče ali v Šetinov mlin. Ob mlinu v Vikrčah je vozil brod čez Savo. Z njim so prečkali reko, kadar so šli v Ljubljano z vlakom. Od brega Save do postaje v Mednem ni bilo daleč. Tudi kolesa so natovorili na brod, kadar so jih potrebovali za nadaljevanje poti. Brodar Tone jih je prevažal vse do leta 1934, ko je bil postavljen viseči most.

Na fotografiji je zbrana družina Pr' Matjaž s sosedi ob praznovanju petdesetletnice njihovega hlapca Jaka. Jaka je prišel k hiši, ko je imel osem let, in ostal pri njih 70 let, vse do svoje smrti.

Rada se spominja tudi sosedov Pr 'Aljaž. Takrat je na domačiji živel Aljaževa nečakinja Francka z možem Korelnom. Spoznala ga je pri maši na Rocnu. Takrat so imeli gradič na Rocnu (današnja Policijska akademija v Tacnu) frančiškani, ki so v manjši kapeli tudi maševali. Pirničani so radi hodili k maši tja namesto v Smlednik, kamor so kot župljani spadali, saj jim je bilo veliko bližje. Zaradi pobirke, ki so jo dobili frančiškani namesto smledniškega župnika, pa so morali prenehati maševati in Pirničani so morali k maši uro daleč v Smlednik.

Po Franckini smrti se je Korel oženil s Cilko iz Hraš. Imela sta sina, ki danes živi v Švici. Domačijo - rojstno hišo Jakoba Aljaža - je kupila Občina Medvode.

Rojstna hiša Jakoba Aljaža

LEGENDA O ŠMARNOGORSKEM KOZOROGU

Besedilo: Nadja A. Puppis

Ilustracije: Člani likovne sekcije KUD Pirniče

Društvo Naše korenine

Dolomitska 9, 1117 Ljubljana

e-pošta: info@nasekorenine.si

Priprava za tisk: Matjaž Razbornik

Tisk: Demat d.o.o.

Naklada: 200 izvodov

Ljubljana, 2011

*Izdano ob slikarski razstavi Likovne sekcije KUD Pirniče
s pomočjo Javnega sklada za kulturne dejavnosti RS*

DRUŠTVO

NAŠE KORENINE